

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Стефан Тодоров Сивков, дм
Катедра по анатомия, хистология и ембриология
Медицински университет-Пловдив

Относно: дисертационен труд за присъждане на ОНС „Доктор” в област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.1. Медицина, научна специалност Анатомия, хистология и цитология

Автор: Здравка Дамянова Харизанова-Вълчева

Тема: „АНТРОПОЛОГИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА КЛИНИЧНАТА ДЕНТАЛНА КОРОНА ПРИ ЕТНИЧЕСКИ БЪЛГАРИ”

Научни ръководители: доц. д-р Атанас Балтаджиев, дм (Катедра по анатомия, хистология и ембриология, МУ-Пловдив), доц. д-р Мирослава Йорданова, дм (Катедра по Ортодонтия, МУ-Пловдив)

1. **Общо представяне на процедурата и докторанта.** Със заповед № Р-875/04.05.2022 г. на Ректора на Медицински университет-Пловдив съм определен за член на научното жури във връзка с процедурата за защита на дисертационния труд на тема „Антропологична характеристика на клиничната дентална корона при етнически българи” за придобиване на ОНС „Доктор” в област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.1. Медицина, научна специалност Анатомия, хистология и цитология. Автор на дисертационния труд е Здравка Дамянова Харизанова-Вълчева – докторант в самостоятелна форма на обучение към Катедра „Анатомия, хистология и цитология” на Медицински университет-Пловдив с научни ръководители доц. д-р Атанас Балтаджиев, дм (Катедра по анатомия, хистология и ембриология, МУ-Пловдив), доц. д-р Мирослава Йорданова, дм (Катедра по Ортодонтия, МУ-Пловдив). За изготвяне на рецензията получих материалите, изискващи се от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени заемане на академични длъжности в Медицински университет-Пловдив.

Докторантката Здравка Харизанова-Вълчева е родена в гр. Пазарджик, където завършва средното си образование в Езикова гимназия „Бертолт Брехт”. През 2006 г. завършва образованието си в Медицински университет-Пловдив, Факултет по дентална медицина с магистърска специалност „Лекар по дентална медицина”.

От 2006 до сега работи като лекар по дентална медицина в Дентална практика „Д-р Харизанова”. От 2019 до сега работи като асистент по анатомия, хистология и цитология в Катедрата по анатомия, хистология и ембриология на Медицински университет-Пловдив. Със заповед № Р-153 от 09.02.2021 г. е зачислена на специализация по специалността „Анатомия, хистология и цитология” в Катедрата по анатомия, хистология и ембриология на Медицински университет-Пловдив.

Със заповед Р-457/01.04.2021 г. е зачислена като докторант на самостоятелна подготовка по докторска програма „Анатомия, хистология и цитология“ в Катедрата по анатомия, хистология и ембриология, МУ-Пловдив. Отчислена е от докторантура с право на защита със заповед Р-234/15.02.2022 г. след успешно преминалата вътрешна защита.

2. Актуалност на тематиката. Дисертацията е посветена на проучването на одонтометричния профил на извадка от българската популация, като се направи сравнителен анализ на половите различия. Половият диморфизъм варира при различните популации, което прави събирането на данни за денталните размери, специфични за дадената популация, особено важно. Определянето на пола по зъбните размери е особено важна стъпка в създаването на биологичния профил на неидентифицирани човешки останки на всяко съдебно-антропологично проучване. Използването на одонтометричните размери е важно също така за планирането на ортодонтско лечение, с цел постигането на най-добрите възможни функционални и естетични резултати.

3. Познаване на проблема. Уводът, приведените основни сведения за възникването на одонтометрията и използването ѝ за характеристика на популацията, както и творческото използване на цитирания литературен материал показват познаване на състоянието на проблема, третиран в дисертацията от докторанката.

4. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите. Дисертационният труд е структуриран според общоприетите изисквания - въведение, литературен обзор, цел и задачи, материал и методи, резултати, обсъждане, изводи. Представен е върху 171 стандартни страници, съдържа 12 фигури и 88 таблици. Използваната литература включва 203 източника, от които 13 на кирилица и 190 на латиница.

В Литературния обзор е направен исторически преглед на значението, произхода и нивата на проявление на половия диморфизъм при човек. Приведени са исторически, археологически и етнографски сведения за различията в размерите на човешкия скелет между мъже и жени. Обсъдени са половите различия в размерите на зъбните коронки и корелацията им с размерите на тялото. Отбелязано е, че половият диморфизъм е онтогенетично и филогенетично детерминиран биологичен маркер с многофакторна детерминираност. Достатъчно подробно е разгледана ембриогенезата на зъбите, като е обсъдено влиянието на половите хормони върху одонтогенезата. Обсъдено е приложението на зъбите за антропологични, генетични и съдебномедицински изследвания. Специално внимание е отделено на специфичността във формата и размерите на зъбите в различни човешки популации. Отделено е внимание на значението на зъбните индекси за сравняване на зъбните вариации, развитието, културните и хранителните навици, адаптационните процеси между хора от различни популации, както и между минали и сегашни популации. Прегледът на литературата позволява да се очертае одонтометричния профил като популационно специфичен белег, важен и приложим за идентификация в съдебната медицина.

Целта на настоящото проучване е да се определи одонтометричния профил на хора от българската популация и да се направи сравнение между двата пола от българската популация, както и с такива от други популации.

Материалът на изследването е достатъчен по обем, правилно подбран и структуриран, добре документиран и прецизно регистриран, което гарантира достоверност на резултатите.

Методика на изследването. Докторантката е използвала надеждни и достатъчни за постигане на поставената цел методи антропометрично изследване, с които получава адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд. Статистическите методи са подходящо подбрани с информативност необходима за изследването. Извършена е първична статистическа обработка на данните с помощта на дескриптивна статистика, параметричен и графичен анализ.

Главата „**Резултати**” заема 93 страници. Получените данни са нагледно демонстрирани в представената документация (графики и таблици). Построени са диаграми на одонтометричните показатели, зъбните и междузъбните индекси при българи - мъже и жени и други популации.

Получените резултати показват полов диморфизъм при почти всички размери на зъбните коронки като при мъжете средните стойности са по-високи, отколкото при жените. Като е налице по-висок полов диморфизъм при зъбите от горна челюст. Най-висока степен на полов диморфизъм показват медио-дисталните размери на максиларните кучешки зъби, следвани от тези на горните първи молари и долните първи молари и долните кучешки зъби, като разликите са с висока степен на значимост.

В проучването са установени статистически значими различия в размера на зъбите между българи и сърби, испанци, гърци, чилийци, индийци и малайзийци. Резултатите показват много повече статистически значими разлики при мъжете, отколкото при жените. Най-малко разлики в зъбните размери са установени между българската и сръбската и гръцката популации, с които също сме близки по генетичен произход и географско положение. Вариациите между коронковите размери при различните популации вероятно се дължат на генетични фактори, хранителни навици, както и на фактори на околната среда.

По отношение на зъбните индекси сравнението на **модула на коронките** за горните и долни зъби между мъже и жени от българската популация показва статистически значими различия за горните кучешки зъби, горните и долни първи кътници като при мъжете стойности са по-високи. **Индексът на коронките** за горните и долните зъби при мъже и жени от българската популация показва статистически значими разлики само при горните и долните канини, както и горните молари. При жените средните стойности са по-високи, отколкото при мъжете.

Изводите обобщават вярно резултатите от изследването.

Като приноси на докторантката могат да се посочат:

- Направен детайлен антропологичен статус на клиничните коронки и са изчислени зъбни и междузъбни индекси при индивиди с български произход. Това позволява да се

създаде съвременна база данни относно параметрите на клиничните корони на българското население.

- Определени са характерни особености на изява на половия диморфизъм при зъбните коронки при българското население /височина на корона, вестибуло-орални и медиодистален размер/; направено е междуполово сравняване на данните от одонтометричните показатели.

- Сравнени са одонтометричните показатели между българската популация и други народи. Изчислени са зъбни индекси (модул и индекс на коронката) на съвременните българи, междуполовото им сравняване и сравнението им с тези на други народи.

- Сравнени са междузъбните индекси при съвременни хора от българската популация и хора от енеолита.

- Проверена е надеждността на одонтометричните показатели при определянето на пола и приложението им в съдебно-медицинската практика за идентификация на човек, както и приложението на изчислените индекси в денталната медицина.

- Изчислени са междузъбни индекси (междурезцов индекс, индекс на предкътните зъби, степ-индекси, индекс на Болтън) за българската популация, направено е сравнение между половете, с други народи и с хора от енеолита, както и приложението им в антропологията, съдебната медицина, археологията, денталната медицина.

Преценка на публикациите и личния принос на докторантката. Основните резултати от дисертацията са публикувани в *Acta morphologica et anthropologica*, 2020 и 2021, Научни трудове на Съюза на учените в България–Пловдив, 2022. Има и три съобщения на научни форуми. Публикациите са в съавторство, като във всички докторантката е водещ автор, което ми дава основание да смятам, че има основен принос в резултатите.

Авторефератът е структуриран правилно, като отразява съдържанието, основните резултати и приносите на дисертационния труд.

Препоръките ми за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати са за прилагането им в по-нататъшното изучаване и разширяване на тази перспективна проблематика, при което получените резултати да се публикуват и в самостоятелни научни статии.

Заклучение. Дисертационният труд на д-р Здравка Харизанова-Вълчева разглежда проблем, който е с научен и практически интерес в областта на антропологичната и одонтологична наука. Получени са научни резултати, обогатяващи познанията за одонтометричните характеристики в извадка от българската популация. Авторката за първи път у нас определя детайлен антропологичен статус на клиничните корони на българското население, с характерни особености на изява на половия диморфизъм при българското население. Изчислени са зъбните и междузъбни индекси на съвременните българи, междуполовото им сравняване и сравнението им с тези на други народи. Това е реален научен принос. Изложението и оформлението на дисертационния труд и на автореферата е много добро. Извършена е голяма по обем и трудна за изпълнение работа. Това показва, че докторантката притежава теоретични знания и професионални умения

по научната специалност, както и умения за самостоятелни научни изследвания. Представените материали и документи по процедурата отговарят напълно на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за прилагане на този закон, Регламента за придобиване на ОНС „Доктор” в Медицински университет-Пловдив.

Въз основа на изложеното давам положителна оценка за проведеното научно изследване в дисертационния труд, като предлагам на почитаемото научно жури да присъди на д-р Здравка Харизанова-Вълчева образователната и научна степен „Доктор” в област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт 7.1 Медицина, научна специалност Анатомия, истология и цитология.

Заличено на основание
Чл.5 §1, б. "В" Регламент (ЕС)2016/679

Проф. д-р Стефан Сивков, дм

25.07.2022 г.